

چکیده پایان نامه ها

رشته کلام اسلامی

معاونت پژوهش مؤسسه آموزش عالی حوزوی نجس کلیه

۱۴۰۱

سرشناسه	: چکیده پایان نامه
عنوان و نام پدیدآور	: پدیدآور: معاونت پژوهش مؤسسه آموزش عالی حوزوی نرجس عابدین زاهدان
مشخصات نشر	: دیجیتالی
مشخصات ظاهری	: ۵۵ صفحه
موضوع	: کلام اسلامی
موضوع	: فلسفه اسلامی

چکیده پایان نامه

نویسنده: نام نویسنده

نوبت چاپ: اول، ۱۴۰۱

قیمت: ۱۰۰۰۰ تومان

مقدمه

هیچ نوشتاری در آسمان اندیشه انسانی فروزان تر از خورشید قرآن نیست و هیچ معرفتی را توان رسیدن به قله معرفت قرآن نیست؛ بلکه سرچشمه زلال معرفت سیراب نگردد در ویرانه ضلالت و هلاکت خواهد بود. از این روی پیامشگران این راه در راستای تأسی به امر «تفقه در دین» آموزش را با پژوهش در هم تنیده تا با چنگ زدن به ریسمان مستحکم و پرصلابت معرفت و حیانی، افق روشن و گسترده در مسیر هدایت، برابر چشمان عقل و قلب بگشایند.

اطلاع رسانی از تحقیقات پژوهشگران علاوه بر جلوگیری از کارهای تکراری، موجب معرفی دستاوردهای علمی و تحقیقاتی نیز می‌گردد. معاونت پژوهش مؤسسه آموزش عالی حوزوی نرجس علیه السلام در راستای این امر خطیر، اقدام به تهیه و تدوین چکیده پایان نامه‌های دفاع شده طلاب سطح ۳ مؤسسه نموده است. کتاب حاضر مجموعه‌ای از چکیده پایان نامه‌های دفاع شده در رشته «کلام اسلامی» مؤسسه آموزش عالی حوزوی نرجس علیه السلام از سال ۹۳ تا ۱۴۰۱ است.

فهرست مطالب

۱۱	نقد و بررسی دیدگاه های ابن قیم جوزی در باب توحید .....
۱۳	بررسی مهدویت از دیدگاه سلفیه و نقد آن از دیدگاه امامیه .....
۱۵	تأثیر آموزه امامت بر سیاست نظری و عملی صفویه .....
۱۷	تأثیر اندیشه های کلامی شیعه بر اندیشه انقلاب اسلامی ایران .....
۱۸	تأثیر آموزه های کلامی لعن بر قبض و بسط سیاست عملی و نظری در عصر صفوی .....
۲۰	بررسی تطبیقی فلسفه آفرینش آدم از منظر علامه طباطبایی <small>رحمته الله علیه</small> و آیت الله جوادی آملی .....
۲۲	مطالعه تطبیقی جاودانگی انسان از منظر غزالی و علامه طباطبایی .....
۲۳	حکمت الهی و رابطه آن با نظام احسن در آیات و روایات .....
۲۵	تحلیلی از القاب و ویژگی های خاص انبیاء در قرآن .....
۲۶	نور در آیات و روایات (چیستی، مصادیق و ویژگی ها) با تاکید بر آراء علامه طباطبائی .....
۲۸	بررسی تطبیقی عدالت در تکوین از منظر امامیه و اشاعره .....
۲۹	بررسی تطبیقی حقیقت مرگ و عالم بعد از مرگ در اسلام و ادیان توحیدی .....
۳۱	بررسی تطبیقی دیدگاه علامه طباطبایی و فخر رازی درباره رویت خدا با تاکید بر آیه « لاتدرکه الابصار» .....
۳۳	نوآوریهای کلامی شهید مطهری .....
۳۵	رابطه دین و اخلاق از دیدگاه شهید مطهری و آیت الله مصباح (به صورت مقایسه‌ای) .....
۳۷	بررسی انتقادی شواهد و دلایل روشنفکران معاصر در باب بشری بودن وحی .....
۳۹	بررسی تطبیقی نبوت تبلیغی و امامت .....
۴۱	آثار اعتقاد به زیارت در سبک زندگی اسلامی .....
۴۳	دلایل عقلی معاد در آیات و روایات .....
۴۵	بررسی رابطه شر با عدالت خداوند از دیدگاه متکلمان .....
۴۷	تأثیر اعتقاد به شفاعت در سبک زندگی اسلامی .....
۴۹	تأثیر اندیشه های کلامی شیعه بر جنبش ها و نهضت های سیاسی دوره قاجار .....

- رضایتمندی از زندگی از دیدگاه مکتب عاشورا ۵۱
- تأثیر اعتقاد به عدل الهی در سبک زندگی اسلامی ۵۵
- بررسی مبانی کلامی در خصوص مبدأ و معاد در عرفان های نوظهور ۵۵

نقد و بررسی دیدگاه‌های ابن قیم جوزی در باب توحید

محقق: ام‌البین ذات نیکی

استاد راهنما: دکتر داد خدایار

پاییز ۱۳۹۷، ۱۶۸ صفحه، ۱۲۳ منبع

واژگان کلیدی: توحید، شرک، سلفیه، ابن قیم جوزی.

ابن قیم جوزی از شاگردان ابن تیمیه و از معروف‌ترین عالمان حنبلی بود وی در ترویج عقاید استادش نقش بسزایی را ایفا کرد. ایشان توحید را در بعضی از آثارش بر دو قسم؛ توحید نظری و عملی و در برخی بر سه قسم؛ توحید ربوبی، الوهی و علمی می‌داند. هرچند این نحوه از بیان از یک نظر صحیح است؛ ولی این نحوه از تقسیم‌بندی به بررسی معانی توحید می‌پردازد و به تقسیم‌بندی اقسام آن اشاره‌ای ندارد و درحالی‌که هیچ‌یک از علمای مذاهب در هیچ‌یک از آثارشان چنین تقسیم‌بندی را انجام نداده‌اند. ابن قیم به تبعیت از استادش ابن تیمیه انجام‌دادن اعمالی مثل سوگند به غیر خدا، نذر، توسل، شفاعت، استغاثه به غیر خداوند زیارت قبور و ... را شرک بیان کرده و با توحید ناسازگار دانسته است و با اظهار این اعتقادات بسیاری از مسلمانان بالخصوص شیعه را مشرک دانسته و از دایره توحید خارج کرده و لذا ازدواج و خوردن ذبایح آنان را حرام دانسته و ریختن خونشان را حلال دانسته است. از بررسی عقایدش مشخص می‌شود؛ چون از عبادت تفسیر نادرستی داشته است؛ لذا انجام‌دادن چنین اعمالی را در راستای شرک قرار داده است و در رابطه با توحید ذاتی به صورت جداگانه به این نوع توحید نپرداخته است و در توصیف صفات خداوند مثل استادش ابن تیمیه در ارتباط با صفات خبری دچار تشبیه و تجسیم شده گفته است و با این بیان خدا را جسم انگاشته است و خداوند را نیازمند به زمان و مکان فرض کرده و محدود به حدود دانسته است حال آنکه بر

طبق دلایل عقلی و نقلی خداوند از هرگونه جسم و امر جسمانی منزّه دانسته شده است و توحید افعالی را بر دو قسم توحید ربوبی و توحید الوهی می‌داند وی بیان می‌دارد مشرکان در توحید ربوبی مشکلی نداشتند حال آنکه در مقام نقد دیدگاه وی از منظر عقل و نقل بیان می‌داریم مشکل عمده آنها در توحید ربوبی بوده است.

بررسی مهدویت از دیدگاه سلفیه و نقد آن از دیدگاه امامیه

محقق: زهرا جهانی

استاد راهنما: دکتر داد خدا خدایار

تابستان ۱۳۹۸، ۱۳۵ صفحه، ۹۲ منبع

واژگان کلیدی: مهدی علیه السلام، مهدویت، امامیه، سلفیه.

از بخش‌های مهم عقاید اسلامی، اعتقاد به مهدویت و ظهور امام علیه السلام است و در میان اعتقادات اسلامی، کمتر موضوعی را می‌توان یافت که به این اندازه دارای اهمیت باشد.

عقیده به مصلح جهانی و بشارت به آمدن وی در اسلام به نام عقیده مهدویت مشهور است و کلیه فرقه‌های اسلامی در این عقیده مشترک‌اند تا جایی که برخی از فرقه‌های انحرافی منتسب به اسلام دقیقاً بر اساس عقیده به مهدویت به وجود آمدند. مهدویت در منظر شیعه امامیه از اساسی‌ترین بنیان‌های فکری - عقیدتی بوده تا جایی که هر جا نام شیعه اثنی عشریه مطرح می‌باشد، عقیده به مهدویت نیز مطرح می‌گردد و این امر ردی است بر جاهلان و معاندینی که برای اثبات مهدویت در شیعه، دنبال سند می‌گردند! بحث عقیده به منجی آخرالزمان و آمدن مهدی علیه السلام در نزد علمای اهل تسنن نیز مطرح بوده و حتی گروهی از آن‌ها نیز - در مورد منجی - همان فردی را اراده می‌کنند که شیعیان بدان اعتقاد دارند. البته گروهی قلیل نیز در میان اهل تسنن هستند که احادیث دال بر وجود و ظهور حضرت مهدی علیه السلام را از اساس مردود می‌دانند و یا مصداق مهدی علیه السلام را کسانی همچون حضرت عیسی علیه السلام می‌دانند که البته این عقاید حتی در نزد خود عامه نیز به‌عنوان اقوال شاذ بیان می‌گردد. سلفیه که گروهی از اهل سنت هستند نیز در مورد شخصیت حضرت مهدی علیه السلام و زمان تولد ایشان و در مورد غیبت و عدم حضور و نیز زمان و شرایط ظهور،

باور و اعتقادات خاص خود را دارند که با نظرات شیعه امامیه متفاوت است از جمله موارد اختلافی زمان تولد حضرت مهدی علیه السلام که سلفیه معتقدند که ایشان هنوز به دنیا نیامده است برخلاف امامیه که اعتقاد به تولد ایشان در تاریخ ۲۵۵ هجری قمری دارد. اختلاف بی‌شمار دیگری که هدف از انجام این تحقیق بررسی این اختلافات و پاسخ به آن‌هاست.

که در این تحقیق با استفاده از روش کتابخانه‌ای (توصیفی - تحلیلی) به بررسی مهدویت و ابعاد آن از دیدگاه سلفیه و نقد آن از دیدگاه امامیه می‌پردازیم.

تأثیر آموزه امامت بر سیاست نظری و عملی صفویه

محقق: طیبه فیروز کوهی

استاد راهنما: حجت الاسلام والمسلمین احمد رهدار

استاد مشاور: حجت الاسلام والمسلمین احمد راهداری

۱۳۹۴، ۱۸۵ صفحه، ۱۸۰ منبع

واژگان کلیدی: امامت، امامیه، خلافت، تصوف، وحدت، ولایت فقیه، مهدویت.

مبانی اعتقادی هر جامعه شکل دهنده رفتار فردی و اجتماعی آن جامعه است. در اسلام نیز این مسئله صادق و جاری بوده و اختلاف فرقه‌های اسلامی در برخی مبانی باعث تغییراتی در رویکرد نظری و عملی مسلمانان گردیده است. مهم‌ترین اصل مورد اختلاف در بین فرق اسلامی، مسئله امامت و خلافت است که از همان لحظات نخستین رحلت حضرت رسول، به طور آشکار موجب صف‌بندی مسلمانان در برابر یکدیگر شد. شیعه در حمایت از امام علی به این امر معتقد است که امامت جامعه امری کلامی بوده و لاجرم باید از جانب خداوند متعال منصوب گردد.

دولت صفویه که به‌نوعی آن را می‌توان احیاکننده وحدت و انسجام سرزمینی ایران به شمار آورد، در ابتدای امر باتکیه بر تصوف و جنبش‌های اجتماعی آن، موفق به تشکیل حکومت گردید؛ اما در ادامه بقا و دوام خود را در پیروی از مبانی اعتقادی تشیع، و رسمیت بخشیدن به آن یافت؛ این در حالی بود که هم‌زمان، حکومت عثمانی باتکیه بر مبانی اهل سنت، خلافت اسلامی را در دست داشت. تقابل این دو دولت، به‌نوعی باعث ایجاد تقابل بین دو مبنای کلامی شیعه و سنی، و اثبات حقانیت هر یک گردیده است. درحالی‌که نوع حکومت صفویه به تأسی از گذشته، و به‌مانند عثمانی، حکومتی سلطانی بود، اما در مبانی با آن اختلاف اساسی داشت، و برخی

پادشاهان صفوی خود را پیرو فقهای عصر، به‌عنوان نایبان عام امام معصوم، دانسته و مشروعیت خود را از آنان کسب می‌کردند.

در ادامه امر، سیر تحول مبانی کلامی تشیع و تسنن از زمان تشکیل صفویه، و وضعیت کنونی جوامع متکی به هر یک، آینده طرح‌های مدیریتی جهان اسلام، توسط گروه‌های شیعه و سنی، را نشان می‌دهد.

تأثیر اندیشه‌های کلامی شیعه بر اندیشه انقلاب اسلامی ایران

محقق: فاطمه محمودی

استاد راهنما: حجت‌السلام و المسلمین نجف لک زایی

استاد مشاور: حجت‌الاسلام والمسلمین احمد راهداری

آذر ۱۳۹۴، ۱۴۷ صفحه، ۶۵ منبع

واژگان کلیدی: انقلاب اسلامی، کلام شیعی، امامت، عاشورا، ولایت فقیه، انتظار

تحلیل نظام‌مند مبادی نظری و الگوواره‌های شکل‌گیری انقلاب اسلامی ایران در بستر فرا نظریه‌ها می‌تواند رویکردها و نظریه‌های مطرح‌شده پیرامون این پدیده کم‌نظیر را هر چه بیشتر در مسیر صحیح و واقعیت‌های ایجادکننده آن هدایت نماید. در این میان اندیشه‌های کلامی شیعی با ساختاری مستحکم و مبتنی بر عقل و وحی، از آن‌قسم فرا نظریه‌هایی هستند که می‌توانند در بسترسازی برای نظریه‌پردازی‌های مربوط به رویش انقلاب اسلامی در ابعاد نظری و عملی نقشی مؤثر ایفا کنند، زیرا ماهیت انقلاب اسلامی به تبع وجود این اندیشه‌ها جایگاهی مستقل در بین سایر انقلاب‌های مطرح جهان یافته و مذهب نقشی محوری در آن پیدا کرده است؛ لذا در این پژوهش کوشیده شده ضمن مُدَاقَهِ بیشتر در برخی آرای کلامی شیعی مانند نظریه امامت و تالی آن نظریه ولایت فقیه، جایگاه این اندیشه‌ها در شکل‌گیری و تثبیت انقلاب اسلامی علی‌الخصوص از منظر رهبران آن مورد بررسی و نسبت کلام امامیه با انقلاب اسلامی مورد بازبینی قرار گیرد.

تأثیر آموزه‌های کلامی لعن

بر قبض و بسط سیاست عملی و نظری در عصر صفوی

محقق: زینب عالی

استاد راهنما: حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر احمد رهدار

استاد مشاور: حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر احمد راهداری

تابستان ۹۵، ۱۴۳ صفحه، ۲۰۷ منبع

واژگان کلیدی: کلام، کلام سیاسی، لعن مخالف، دولت صفوی، دولت عثمانی.

اسلام به‌عنوان معتدل‌ترین دین الهی، دارای آموزه‌های متفاوت بوده به‌گونه‌ای که در طبقه‌بندی علوم، علم کلام جایگاه ویژه‌ای دارد. باتوجه‌به این‌که علم کلام در پی بررسی و اثبات اعتقادات و حل شبهات پیرامون آن می‌باشد، فرقه‌های کلامی متفاوت ایجاد و هر یک دارای اعتقادات خاص خود می‌باشند. «لعن» به‌عنوان یکی از اساسی‌ترین آموزه‌های مشترک همه فرق اسلامی است که به اذعان منابع تشیع و تسنن، آیات و روایات زیادی به آن اشاره داشته است. ارکان اساسی اسلام را معمولاً در سه حوزه اخلاق، سیاست و احکام بررسی می‌نماید که کلام سیاسی نیز از مهم‌ترین بخش از حوزه معرفت سیاسی به‌شمار می‌رود. تعامل و ارتباط کلام و سیاست قابل‌انکار نبوده و از آنجاکه آموزه‌های اسلامی در برهه‌های خاص دستخوش مسائل سیاسی واقع شده‌اند. آموزه «لعن» نیز از این قاعده مستثنی نبوده و دچار قبض و بسط‌های فراوان شده است.

حکومت صفوی به‌عنوان اولین سلسله پس از ورود اسلام به ایران پیشرفته‌ای فراوانی را برای ایران به ارمغان آورده است تا آنجا که تشیع را به‌عنوان مذهب رسمی کشور اعلام و از این طریق جایگاه ویژه حاکمان خود را مستحکم نموده و از طرف دیگر زمینه را برای استفاده بهتر دانشمندان، علما و هنرمندان از فرصت موجود فراهم آورد و با پرهیز از تعصبات بی‌جا نسبت به دیگر فرق ایجاد وحدت و دوستی رونق گرفت. اما

به‌مرور زمان فرقه‌های اسلامی از آموزه‌های اسلامی علیه یکدیگر استفاده و رنگ و بوی سیاسی به آن به‌گونه‌ای است که وقتی به جامعه‌شناسی «لعن» مراجعه می‌کنیم شاهد وجود غالیان و دیگر فرقه‌های افراطی هستیم که کم‌کم از وحدت و دوستی فرقه‌های اسلامی کاسته می‌شود تا جایی که در عصر حاضر از طرف هر یک از فرقه‌های تشیع و تسنن گروهی افراطی در پی دامن‌زدن آتش اختلاف بوده و با سوءاستفاده ابزاری از واژه «لعن» در پی مخالفت با گروه دیگر بوده و به کشتار مسلمانان اقدام می‌کنند.

گروهک فکری مذهبی «شیرازی‌ها» (سید صادق شیرازی) با داعیه‌داری اسلام آمریکایی و تشیع انگلیسی به دفاع از اسلام، امامت و ولایت در شبکه‌های فضای مجازی و ماهواره‌ای به فحش و هتاک‌های اقدام و با لعن علنی خلفا و همسر پیامبر، تمامی اسلام را مورد سؤال و تهمت قرار می‌دهد. از سوی دیگر گروهک فکری مذهبی «داعش» با داعیه‌داری اسلام و مذهب تسنن به بهانه دفاع از مسلمانان، مسلمان‌کشی به راه انداخته است. این گروهک‌ها نه تنها کمکی به اسلام نکرده؛ بلکه چهره اسلام را در جهان چهره‌ای خشن، بی‌منطق و افراطی جلوه‌گر نموده‌اند.

بررسی تطبیقی فلسفه آفرینش آدم

از منظر علامه طباطبایی رحمته‌الله و آیت‌الله جوادی آملی

محقق: فرزانه کیخا

استاد راهنما: حجت‌الاسلام والمسلمین عبدالواحد بامری

سال ۱۳۹۹، ۱۱۲ صفحه، ۹۵ منبع

واژگان کلیدی: آفرینش، آدم، علامه طباطبایی، جوادی آملی.

از میان انسان‌ها، افراد برگزیده و شاخص را آدم می‌گویند که به کمال رسیده‌اند پس از آنجا که فلسفه آفرینش آدم مدنظر است؛ لذا مراد از لفظ انسان همان آدم یا انسان به کمال رسیده است که به هدف خلقت خویش علم دارد و به سوی کمال و سعادت نهایی خویش گام برمی‌دارد و خلیفه الهی روی زمین می‌شود. پس هدفی از آفرینش آن‌ها مدنظر بوده که افراد مختلف باتکیه بر مبانی خود به تحلیل این موضوع پرداخته‌اند از جمله آن‌ها علامه طباطبایی رحمته‌الله و آیت‌الله جوادی آملی می‌باشند. علامه طباطبایی رحمته‌الله فلسفه آفرینش انسان را آزمایش الهی، رسیدن به کمال (وصول به مقام خلیفه الهی) و عبودیت می‌داند. آیت‌الله جوادی آملی فلسفه آفرینش انسان را علم و قدرت، خلافت و مظهریت اسماء حسنی الهی، عبودیت می‌داند. در واقع رسیدن انسان به کمال مطلق به عنوان فلسفه آفرینش انسان اشتباه است؛ بلکه هدف از خلقت همانا رسیدن به مقام عبودیت است و حقیقت عبادت، غرض نهایی از خلقت بوده و آن عبارت است از اینکه انسان از خود جدا شود و از هر آنچه غیر خداست، رهایی یابد و تنها به یاد پروردگارش باشد. در این پژوهش، درباره‌ی آفرینش، اغراض طولی گوناگونی لحاظ شده که هر غرضی نسبت به غرض دیگر از خود غایت و نسبت به غرض بعد از خود وسیله و واسطه است و غرض اصلی و نهایی خلقت

انسان، رسیدن به مقام عبودیت و بریدن از هر چه غیر خداست که به روش توصیفی - تحلیلی به صورت کتابخانه‌ای با مراجعه به کتب اصلی متکلمین و سپس با مراجعه به تفاسیر و کتب روایی، فلسفه آفرینش انسان را از دیدگاه علامه طباطبائی رحمته الله علیه و آیت‌الله جوادی آملی مورد کاوش قرار داده و به نقاط اشتراک و اختلاف این دو اندیشمند راجع به این مسئله پرداخته است.

مطالعه تطبیقی جاودانگی انسان از منظر غزالی و علامه طباطبایی

محقق: محبوبه پیری

استاد راهنما: حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر عبدالواحد بامری

سال ۱۳۹۸، ۱۵۹ صفحه، ۹۲ منبع

واژگان کلیدی: مطالعه تطبیقی، جاودانگی، انسان، غزالی، علامه طباطبایی

اعتقاد به جاودانگی در میان تمام انسان‌ها در دوران‌های مختلف به‌عنوان حقیقتی غیرقابل‌انکار وجود داشته است. میل به جاودانگی یک میل جبلی و ذاتی نوع بشر است که انسان‌ها در همه دوران‌ها این میل را در خود به‌ظهور رسانده‌اند، ایمان به جاودانگی در همه ادیان ابراهیمی؛ یهودیت، مسیحیت و خصوصاً اسلام از ارکان اساسی باور دینی است. آیات قرآن کریم با وضوح بیشتری به تبیین این موضوع پرداخته است. متکلمان مسلمان ضمن اینکه در اصل باور به جاودانگی انسان اشتراک نظر داشته‌اند، در چگونگی آن اختلاف نظر دارند. از این‌رو این رساله به بررسی تطبیقی جاودانگی انسان از منظر دو متفکر بزرگ اسلامی، علامه طباطبایی و غزالی پرداخته است. غزالی حقیقت انسان را و ملاک این‌همانی شخصیت انسان را روح می‌داند. و با تمسک به عقل و نقل اصل جاودانگی انسان را اثبات نموده و آن را جاودانگی در پرتو نفس مجرد و بدن جدید می‌داند، بدون اینکه مشکل تناسخ حاصل شود. غزالی بدن سابق را در زندگی پس از مرگ لازم نمی‌داند و معتقدند که نفس هر شخص با بدن جدید نیز می‌تواند به فعالیت خود ادامه دهد. از نظر علامه طباطبایی، اعتقاد به جاودانگی یعنی اعتقاد به ملحق شدن «بدن» به «نفس» است در عالم قیامت. نظر علامه در مورد کیفیت و چگونگی خلق مجدد، همان نظر امام صادق علیه السلام و نظر صدرا در عالم اسلام است.

حکمت الهی و رابطه آن با نظام احسن در آیات و روایات

محقق: مرضیه آزمون

استاد راهنما: حجت الاسلام والمسلمین رضا الهی منش

استاد مشاور: حجت الاسلام والمسلمین اسد علیزاده

سال ۱۳۹۵، ۱۳۱ صفحه، ۶۳ منبع

واژگان کلیدی: نظام احسن، نظام اصلح، حکمت، عدالت، شرور، خیر

در جهانی که ما در آن زندگی می‌کنیم پاره‌ای از مسائل فکری و عقیدتی مطرح است که با پاسخ‌دادن به آن‌ها می‌توان در خوش‌بینی انسان‌ها، امید به زندگی و استقامت آدم‌ها در برابر مشکلات تأثیرگذار باشد. از جمله این مسائل رابطه حکمت الهی با نظام احسن است؛ یعنی خداوند حکیم جهان را به گونه‌ای طراحی کرده است که در زنجیره آفریده‌ها بیشترین زمینه برای بهره‌مندی از بهترین کمالات را گواه باشیم. به عبارت دیگر، می‌توان گفت که اساس آفرینش بر عدالت بنا شده است. «قل أَمْرٌ بِيَّ بِالْقِسْطِ» و عدالت به حسن و زیبایی بازمی‌گردد. زیرا حقیقت عدل این است که هر چیزی در جایگاه ویژه خود قرار گیرد و اصل حکمت نیز همین است و خداوند متعال سوگند می‌خورد به قرآن حکیم؛ «یس والقران الحکیم»^۱ و توصیف قرآن به حکیم بودن برای این است که حکمت در آن جای گرفته و حکمت قرآن عبارت است از معارف حقیقی و فروع آن از شرایع و عبرت‌ها و مواعظ و در جای دیگر می‌فرماید:

«رَبَّنَا الَّذِيْ اَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى»^۲

^۱ اعراف (۷) آیه ۲۹

^۲ سوره یس (۳۶) آیات ۱ و ۲

^۳ سوره طه (۲۰) آیه ۵۰

پروردگار ما همان کسی است که به هر موجودی آنچه را که لازمه آفرینش او بوده داده سپس هدایت کرده است.

آری او خداوندی حکیم است؛ زیرا افعال خود را به بهترین وجه و از نزدیک‌ترین راه انجام می‌دهد و از هرگونه کار زشت و قبیح و لغو و عبث دوری می‌کند. او آفریدگار چیره‌دستی است که چه در نظام تکوین و چه در نظام تشریح بر اساس حق، عدل و حکمت آفرینش را بنا نموده و رفتار می‌کند.

و مبتنی بر این نگاه عمیق به آفرینش، امام علی علیه السلام می‌فرماید^۱: «فَالْوَيْلُ لِمَنْ أَنْكَرَ الْمَقْدَرَ وَجَحَدَ الْمُدْبِّرَ» پس با مشاهده این همه آیات روشن و قاطع، وای بر آن‌کس که تقدیرکننده را انکار کند و مدبّر جهان را باور نکند.

اگر ظلم و ستم و جهل و ناتوانی و مرگ و زلزله وجود دارد لازمه جهان ماده است و شرور مجعول با لذات نیستند؛ بلکه مجعول بالطبع و بال عرض هستند و هیچ‌گونه ناسازگاری با نظام احسن ندارند و پیامبر اسلام محمد مصطفی صلی الله علیه و آله چه زیبا می‌فرماید: «ما شرّ بشرٍ بعدَهُ الجَنَّةُ و ما خَیْرٌ بِخَیْرِ بَعْدَهُ النَّارُ»^۲ شری که به دنبال خود بهشت را دارد در حقیقت شر نیست و خیر ظاهری که به دنبال خود جهنم را دارد خیر نیست.

^۱ شرح ابن الحدید، نهج البلاغه، محمود مهدوی دامغانی، نشر نی، سال ۱۳۷۹

^۲ توحید صدوق، انتشارات اسلامی، باب دوم، حدیث ۷۲، ص ۷۴

تحلیلی از القاب و ویژگی‌های خاص انبیاء در قرآن

محقق: حمیده رنگریز

استاد راهنما: حجت‌الاسلام جواد اسحاقیان درجه

سال ۱۳۹۶، ۱۶۸ صفحه، ۷۴ منبع

در قرآن القاب و ویژگی‌هایی برای انبیاء ذکر شده است، برخی القاب مختص یک نبی است و به سایرین نسبت داده نشده مثل روح‌الله و کلیم‌الله و ... گرچه ممکن است برخی القاب و ویژگی‌ها مربوط به تمام انبیاء باشد و همه‌ی آنها دارای آن ویژگی‌ها باشند؛ اما باتوجه به شرایط آن زمان و شرایط خاص پیش‌آمده برای یک نبی آن ویژگی یا لقب برای او پررنگ‌تر از بقیه شده است؛ مانند عبدالله برای حضرت عیسی. گاهی هم ممکن است یک لقب برای چند نبی به‌کار رفته باشد مانند مصطفی و ...

اما علاوه بر القاب، گاهی خداوند در مقام معرفی یا مدح پیامبر خود ویژگی‌هایی را به او نسبت می‌دهد که گاهی فردی است و درباره‌ی سایر پیامبران ذکر نشده مثل حنیف که فقط درباره‌ی حضرت ابراهیم بیان شده است؛ و مانند اواب و اواه و ... و گاهی میان فردی است. این ویژگی‌ها در حیطه‌های مختلف است؛ ولی باتوجه به گستردگی و حجم انبوه آنها، فقط به ذکر برخی از آنان اکتفا می‌شود.

ویژگی‌های میان فردی هم مورد توجه هستند که شامل زیرمجموعه‌هایی می‌شود همچون: سیاسی - اجتماعی مانند عدالت‌طلبی حضرت داوود و ... و همچنین خانوادگی مانند: نسب ابراهیمی.

نور در آیات و روایات (چیستی، مصادیق و ویژگی‌ها)

با تأکید بر آرای علامه طباطبائی رحمته‌الله

محقق: صغری شهرکی

استاد راهنما: حجت‌الاسلام والمسلمین رضا الهی منش

استاد مشاور: حجت‌الاسلام والمسلمین احمد راهداری

تابستان ۱۳۹۴، ۱۰۶ صفحه، ۶۲ منبع

واژگان کلیدی: نور، قرآن، روایات، علامه طباطبائی، فلسفه، عرفان، مصادیق.

یکی از زیباترین آفریده‌های مادی خداوند، نور است که علاوه بر اینکه خودبه‌خود روشن است چیزهای دیگر را هم آشکار می‌کند. در لسان قرآن و روایات برای بیان معارف بسیار عمیق از این واژه استفاده شده است. چرا که در قرآن برای فهماندن امور معقول و غیبی از محسوسات کمک گرفته شده است که در لغت نور هم این چنین است

در قرآن مصادیقی مانند: خداوند، پیامبر قرآن، ایمان، اسلام، کتاب‌های آسمانی، نور حسی، به نور تعبیر شده است. همچنین در بسیاری از روایات ائمه اطهار علیهم‌السلام علاوه بر مصادیقی که در قرآن آمده، موارد و کاربردهای زیادی بر واژه نور ذکر شده است؛ از جمله این مصادیق می‌توان به مصداق حکمت، مؤمن، نماز شب، صدقه، هر عمل خیر و صواب اشاره نمود. از بین همه این مصادیق، نور بودن خداوند حد اعلای آنهاست که اگر معرفت به آن پیدا کنید و با انجام فضایل و ترک رذایل متصل به او شویم. نتایج فردی و اجتماعی از جمله بی‌اعتنایی به دنیا، توکل و منتظر واقعی بودن ... برای ما به دنبال خواهد داشت. در این تحقیق با استفاده از آیات و روایات و کلام مفسران و اندیشمندان دینی به‌ویژه علامه طباطبائی به دنبال بررسی، شناخت، کاربردها و ویژگی‌های واژه نور هستیم، تا شاید بتوانیم با شناخت عمیق از نور،

معرفتمان را نسبت به نور واقعی بیشتر کرده وبا این معرفت خود را به او نزدیکتر کنیم. روش ما در این پژوهش روش کتابخانه‌ای بوده که با مراجعه به کتب تفسیری و روایی و ... به جمع‌آوری مطالب پرداخته‌ایم.

بررسی تطبیقی عدالت در تکوین از منظر امامیه و اشاعره

محقق: سمیه سرگلزایی

استاد راهنما: حجت‌الاسلام والمسلمین احمد راهداری

تابستان ۱۴۰۰، ۱۰۱ صفحه، ۱۱۹ منبع

واژگان کلیدی: تطبیق، عدالت، تکوین، اشاعره، امامیه.

عدالت در تکوین یکی از مشترکات امامیه و اشاعره است که در نزد امامیه به عنوان یک اصل پذیرفته شده و اشاعره، اگرچه آن را یکی از اصول دین نمی‌داند؛ اما نفی هم نمی‌کند. هدف از طرح این مباحث، بیان موارد اختلاف و اشتراک بین امامیه و اشاعره است که در بحث عدالت در تکوین و در ارتباط با خداوند، ضرورت می‌یابد. اشاعره در اختلاف نظر با امامیه، انجام عدل از طرف خداوند را قبول دارد گرچه از نظر عقل ظلم باشد. گاهی مجهولاتی در زندگی به وجود می‌آید که ممکن است انسان، منشأ آنها را خداوند بداند در صورتی که در پاسخ گفته می‌شود این گونه نیست؛ چون انسان دارای اختیار است و داشتن اختیار، احتمالاً خود محل اختلاف است؛ چون انسان بلا و مصیبت و مرگ را خواهان نیست پس حتماً علتی برای بودن آنها وجود دارد. عدالت در تکوین، عدالت در نظام هستی را به صحنه آورده؛ اما باین حال بحث درباره‌ی شر و نسبی بودن یا نبودن عدل وجود دارد. این تحقیق به روش توصیفی - تحلیلی به بیان توحید افعالی، مسلمات عقلی، کاربرد و اشکال‌های قاعده عدالت، اثبات و انکار حسن و قبح، مصلحت و مفسده، انجام کار حکیمانه، تبعیض، وجود شر و غیره ... می‌پردازد.

بررسی تطبیقی حقیقت مرگ و عالم بعد از مرگ در اسلام و ادیان توحیدی

محقق: سمیه حیدری

استاد راهنما: حجت الاسلام والمسلمین جناب آقای احمد راهداری

تابستان ۱۴۰۰، ۱۴۲ صفحه، ۱۳۱ منبع

واژگان کلیدی: مرگ، معاد، اسلام، مسیحیت، یهودیت.

مرگ به عنوان حقیقتی انکارناپذیر در زندگی همه‌ی انسان‌ها وجود دارد و آیات و روایات آن را تأیید نموده است. مرگ‌اندیشی در ادیان الهی به دلیل سیطره‌ی مرگ بر وجود انسان، مطالعات و تحقیقات بسیاری را به خصوص در اسلام به همراه داشته است و به عنوان تنها عامل پایان زندگی دنیوی معرفی شده که مورد تأیید همه‌ی ادیان می‌باشد. این حقیقت، بسیاری از ابعاد زندگی را تحت تأثیر خود قرار داده است و در بین ادیان، طرف‌داران یا مخالفانی دارد. در بعضی از ادیان، چون میل به جاودانگی دارند؛ از مرگ برحذر می‌باشند. برخی نیز، مرگ را نابودی می‌دانند. در اکثر ادیان، مرگ، به محاسبه و بهشت و جهنم و داوری و ... ختم می‌شود؛ اگرچه با اشاره اندک. ادیان الهی، در ابعاد مرگ و معاد به اشتراکات و افتراقاتی می‌رسند؛ از این‌رو درباره‌ی چگونگی مرگ و پس از مرگ، به مسائلی مانند برزخ، قتل، خودکشی، باور جهان دیگر، ظهور منجی و ... برخورد می‌کنند که نظرات آن‌ها در این پژوهش بیان می‌گردد. این‌ها، از جمله مسائلی هستند که یا درباره آنان، اختلاف نظر دارند یا توافق نظر حتی اشتراکات در ادیان توحیدی بسیار دیده می‌شود با وجود اینکه در برخی مسائل با هم اختلاف نیز دارند. مرگ و جایگاه معاد نیز در هر جامعه‌ای مشخص است اگرچه در نوع برگزاری مراسمات تفاوت وجود دارد. به طور حتم مسئله مرگ ریشه در عقاید توحیدی دارد؛ زیرا خداوند جهان را بیهوده نیافریده است. این تحقیق، به روش توصیفی - تحلیلی در راستای تکمیل پژوهش -

های انجام شده؛ با استفاده از آیات و روایات و با ساختاری متفاوت از دیگر پژوهش‌ها، حقیقت مرگ، جایگاه معاد، اختلافات و اشتراکات درباره این موضوع در بین ادیان توحیدی را بیان و با استفاده از آیات و روایات و کتب مقدس در قالب پایان‌نامه به ارائه‌ی این مباحث پرداخته می‌شود.

بررسی تطبیقی دیدگاه علامه طباطبایی و فخر رازی درباره رویت خدا

با تأکید بر آیه «لاتدرکه الابصار»

محقق: سمیه پیری

استاد راهنما: حجت الاسلام والمسلمین دکتر عبدالواحد بامری

۱۳۹۷، ۱۷۸ صفحه، ۱۱۸ منبع

واژگان کلیدی: رویت، رویت الهی، امکان عقلی، دلیل نقلی، علامه طباطبایی، فخر رازی

در تحقیق حاضر درباره نقاط اشتراک و نقاط افتراق دیدگاه‌های علامه طباطبایی و فخر رازی درباره رویت خداوند با تأکید بر آیه لاتدرکه الابصار بحث شده است و در این راستا به این نتیجه رسیدیم که هر دو اندیشمند اسلامی نظر معتزله را رد می‌کنند و آیاتی چون آیه ۱۰۵ سوره کهف را دلیل قرآنی جواز و نه عدم جواز رویت خداوند می‌دانند. اما فخر رازی درباره رویت خداوند با چشم ظاهری بر این باور است که خداوند را با چشم مادی می‌توان دید، اگرچه در این دنیا و در بیداری نتوان دید؛ ولی در آخرت همه مؤمنان در بهشت او را خواهند دید. چون رویت با چشم مادی و ابزاری در نهایت به جسمانیت خداوند ختم می‌گردد در نتیجه اکثر گروه‌ها مجسم بودن خداوند را اعتقاد دارند و نتوانسته‌اند که مشکل جسمانیت خداوند را حل نمایند. اما علامه طباطبایی بر این باورند که خداوند را نمی‌توان با چشم مادی دید چه در این دنیا چه در آخرت و نه در خواب و نه در بیداری و تنها چیزی که می‌توان با آن خداوند را دید رویت قلبی است، چون رویت با چشم با غیر جسم بودن خدا سازگار نیست. از جمله دلایل هر یک از آنها استدلال بر آیه «لاتدرکه الابصار» است که در این پژوهش دیدگاه هرکدام بررسی شد و به این نتیجه رسیدیم که ظاهر برخی از آیات و روایات از جواز و برخی دیگر از عدم جواز رویت خداوند حکایت می‌کنند. فخرالدین رازی به استناد نصوص دسته اول، رویت

بصری خداوند را جایز دانسته است؛ اما آن را مستلزم جسمانیت و جهت داشتن خداوند نمی‌داند. وی نصوص دسته دوم را برخلاف ظاهرشان تأویل می‌کند. علامه طباطبایی هر دودسته از آیات و روایات را منطبق با ظاهرشان تفسیر می‌کند و تعارض ظاهری میان آن‌ها را با این نظریه حل می‌کند که رویت در نصوص دینی دو معنی دارد: رویت بصری و رویت قلبی که از سنخ علم حضوری است. برخی از آیات و روایات، رویت قلبی خداوند را تأیید کرده‌اند که عقل هم آن را می‌پذیرد و برخی دیگر رویت بصری را رد کرده‌اند؛ زیرا رویت به این معنی، مستلزم آن است که خداوند مثل و مانند داشته باشد.

نوآوری‌های کلامی شهید مطهری رحمته الله علیه

محقق: خیرالنساء داور

استاد راهنما: حجت الاسلام والمسلمین مسلم محمدی

استاد مشاور: حجت الاسلام والمسلمین عبدالواحد بامری

سال ۱۳۹۷، ۱۱۳ صفحه، ۵۶ منبع

واژگان کلیدی: نوآوری، کلام، کلام جدید، کلام قدیم، استاد مطهری.

نوآوری به معنای ابتکار، ابداع و عمل نوآور در واقع به معنای فرایند کسب اندیشه‌ای خلاق است همواره نوآوری در مسائل کلامی از دغدغه‌های مهم متألهان و کلام پژوهان است استاد مطهری از فیلسوفان و متکلمان برجسته‌ای است که در حوزه معارف اسلامی در تألیفات و کتاب‌های خود نوآوری و ابتکارات فراوانی را به‌جای گذاشته است از نوآوری‌های استاد شهید در مبانی علم کلام می‌توان مبانی هستی‌شناسی، معرفت‌شناسی و انسان‌شناسی را مورد بررسی قرار داد. از جمله نوآوری‌های شهید مطهری در مبحث هستی‌شناسی بحث از هستی‌شناسی اجتماعی است هستی‌شناسی اجتماعی درباره آن دسته از واقعیت‌هایی که در علم اجتماعی باید شناخته شوند بحث می‌کند. شهید مطهری آزادی را از مسائل پیچیده‌ای معرفی می‌کند که فلاسفه و روان‌شناسان و علمای اخلاق از حل و فصل آن درمانده‌اند.

آزادی از نظر استاد از حقوق انسانی و مقدسات بشری است و استاد آن را واقعیتی مقدس، امر مقدس و یک اصل مهم اسلامی می‌داند.

شهید مطهری معرفت حقیقی (حقیقت) را قضیه ذهنی مطابق با واقع می‌داند. در نوشته‌های شهید مطهری تقریباً همه بررسی‌ها با عقل ریشه‌یاب شروع می‌شود روش تعقلی روش غالب تفکر ایشان است. اصطلاح کلام جدید نام جدیدی است که حدود یک قرن از تاریخ طرح آن در حوزه بحث‌های مربوط به دین‌پژوهی می‌گذرد.

شهید مطهری نخستین فردی است که در ایران از ضرورت کلام جدید سخن گفته است. استاد مطهری درباره جمع سنت و تجدد برخلاف کسانی که اسلام را امری کاملاً ثابت و ایستا و زمانه را امری کاملاً متغیر می‌دانند و این دو را غیرقابل جمع معرفی می‌کنند معتقد است نه اسلام امری کاملاً ثابت و انعطاف‌پذیر است و نه تغییر زمان موجب تغییر و بی‌ثباتی همه امور می‌شود.

رابطه دین و اخلاق از دیدگاه شهید مطهری و آیت الله مصباح (به صورت مقایسه‌ای)

محقق: عذرا حسینی چهکنند

استاد راهنما: حجت الاسلام والمسلمین عبدالواحد باهری

استاد مشاور: حجت الاسلام والمسلمین مصطفی باهری

سال ۱۳۹۶، ۱۳۲ صفحه، ۹۹ منبع

واژگان کلیدی: دین، اخلاق، رابطه دین و اخلاق، تباین، تعامل، اتحاد، نسبیت

این تحقیق به واکاوی و بررسی رابطه میان دین و اخلاق از دیدگاه شهید مطهری و آیت الله مصباح یزدی اختصاص دارد. جهت بررسی موضوع، لازم است در ابتدا مفردات موضوع پژوهش روشن گردد. براین اساس در آغازین مباحث موردنظر به تعریف دین و اخلاق و رابطه این دو مقوله، می‌پردازیم. مراد از دین از دیدگاه شهید مطهری و آیت الله مصباح، دین اسلام است که از جانب خداوند فرستاده شده است. آنان دین را امر فطری می‌دانند. از منظر شهید مطهری و آیت الله مصباح، تنها پشتوانه اخلاق، دین است. آیت الله مصباح، معیار ارزش اخلاقی را غایت‌انگاران می‌داند، اما شهید مطهری با ناکافی دانستن دو نظریه غایت‌انگاران و وظیفه‌گرایانه، به نظریه پرستش معتقد است. مفهوم رابطه دین و اخلاق از دیدگاه شهید مطهری و آیت الله مصباح، به دو گونه قابل تفسیر است: ارتباط محتوایی و گزاره‌ای (استخراج قواعد اخلاقی تنها با مراجعه به متون دینی) و ارتباط مبنایی و پشتوانه‌ای (دین و اخلاق مستقل از یکدیگرند).

شهید مطهری و آیت الله مصباح، مفهوم رابطه میان دین و اخلاق را از نوع ارتباط محتوایی و گزاره‌ای می‌دانند. در مسئله رابطه دین و اخلاق، سه نگرش است: تباین، تعامل و اتحاد. شهید مطهری و آیت الله مصباح رویکرد تباین را مردود می‌دانند.

شهید مطهری قائل به فرضیه تعامل است. آیت‌الله مصباح معتقد است میان دین و اخلاق رابطه ارگانیکی و اتحاد برقرار است.

بررسی انتقادی شواهد و دلایل روشنفکران معاصر در باب بشری بودن وحی

محقق: سمیه زوری

استاد راهنما: حجت الاسلام والمسلمین جواد اسحاقیان درچه

استاد مشاور: حجت الاسلام والمسلمین مصطفی باهری

۱۳۹۶، ۲۰۱ صفحه، ۱۷۴ منبع

واژگان کلیدی: وحی الهی، تجربه دینی، مکاشفه معنوی، وحی طبیعی، وحی بشری، روشنفکران.

وحی در ادیان ابراهیمی به‌ویژه نزد مسلمین، مبنای اعتقادات، اساس احکام و معارف دینی است. قرآن و عهدین به‌عنوان عالی‌ترین و مهم‌ترین تجلی وحی، نزد پیروان خود تقدس ویژه‌ای دارد. از ادیان ابراهیمی، ادیان وحیانی نیز تعبیر می‌شود به این معنا که این ادیان اصالت خود از وحی گرفته و این اعتقاد که خداوند انسان‌هایی را برگزیده تا پیام خود را از طریق ایشان به مردم برساند امری مسلم تلقی می‌شود. از این‌رو حجیت محتوای قرآن وابسته به وحیانی بودن و الهی بودن آن است و به‌تبع، بحث وحی سابقه‌ای طولانی و ریشه‌دار طی قرون مختلف داشته و تطور مباحث و پرسش‌های پیرامون آن معمولاً متأثر از مباحث فکری هر دوره است.

مخالفان از عصر رسالت همواره شبهه‌هایی را علیه قرآن مطرح کرده‌اند تا آن را بشری جلوه دهند. مخالفان عصر رسالت، پیامبر را به سحر، افترا و اسطوره‌گویی متهم می‌کردند. در این عصر نیز شبهه روشنفکران، با طرح مصدر بودن تورات و انجیل برای قرآن و نیز لفظ و سخن حضرت محمد ﷺ است، به تضعیف این نص الهی می‌پردازند که از جمله می‌توان به موتگمری وات، عبدالکریم سروش، نصر حامد ابوزید را نام برد که وحی را تخیل و رؤیا، مکاشفه معنوی، وحی طبیعی و..... می‌دانند.

آنان با نفی الهی بودن قرآن برای آن منشأ بشری فرض نموده‌اند که نتایج این نظریات در فصول بررسی شده و انحرافات و اشکال تنها در تفسیر وحی روشن می‌شود که می‌توان به عدم مصونیت وحی از خطا، مغایرت با عصمت، تعمیم نبوت، وجود تعارض در قرآن و... اشاره نمود، اما تمام نظرات آنها برداشت‌های شخصی بدون استناد می‌باشد که با ادله عقلی و نقلی به نقد آن پرداخته شده است. وحی حقیقتی است که بدون تردید نقش قابل‌گیری وحی در آن انکارناپذیر بوده و نقش فاعلی پیامبر در جایگاه رسول در عوالم هستی و مباحث مربوط به انسان کامل خود را نشان می‌دهد. پیامبر محتوای وحی را با جان خود دریافت نموده و بدون کم‌وکاست و آن‌گونه که است ابلاغ می‌نماید.

بررسی تطبیقی نبوت تبلیغی و امامت

محقق: شمس الهدی شهری نژاد

استاد راهنما: حجت الاسلام والمسلمین دکتر حمید کریمی

استاد مشاور: حجت الاسلام والمسلمین دکتر اکبر اسد علیزاده

۱۳۹۵، ۱۶۴ صفحه، ۷۱ منبع

واژگان کلیدی: نبی، رسول، امام، ولی، وحی، نبوت تشریحی، نبوت تبلیغی.

به کسی که از جانب خداوند بدون واسطه‌ی بشری خبر بیاورد نبی می‌گویند؛ نبوت دو نوع است: تشریحی و تبلیغی. پیامبران تشریحی صاحب شریعت و کتاب هستند و تعدادشان پنج تن است که با توجه به روایات و آیات به ایشان اولوالعزم می‌گویند. اما نبوت تبلیغی تعلیم، تبلیغ و ارشاد مردم به تعلیمات پیامبر صاحب شریعت را برعهده دارد. با توجه به این تعریف، شبهه‌ای پیش آمده مبنی بر این که چه فرقی بین نبوت تبلیغی و امامت وجود دارد، زیرا امام هم همان وظایف نبوت تبلیغی را دارد و این، با خاتمیت، منافات دارد. در پاسخ به این شبهه می‌توان گفت:

بین نبی تبلیغی و امام اشتراکات زیادی وجود دارد مثل داشتن علم غیب، عصمت، تبلیغ، هدایت بشر و... اما تفاوت‌های چشم‌گیری هم وجود دارد: اولاً بر امام وحی، نازل نمی‌شود با وجود اینکه محل آمدوشد ملائکه هستند؛ بلکه به ایشان الهام می‌شود؛ اما بر پیامبران چه تبلیغی و چه تشریحی وحی تشریحی وجود داشته است بدین معنا که حکم جدید بر پیامبران تبلیغی هم در قالب وحی نازل گردیده است.

ثانیاً امام وسیله‌ی هدایت تکوینی هم هست، اما پیامبران فقط هدایت تشریحی بشر را برعهده داشتند. مثل امام مثل کعبه است مردم وظیفه دارند به دور امام بگردند؛ اما پیامبران این‌گونه نبودند و وظیفه داشتند در میان مردم بروند و آن‌ها را هدایت کنند.

شناخت ائمه علیهم‌السلام بر مردم واجب است و هر کس آن‌ها را نشناسد و بمیرد به مرگ جاهلی از دنیا رفته است، اما در مورد پیامبران چنین سخنی نیامده است. ائمه هدایت کل بشر را بر عهده‌دارند اما پیامبران تبلیغی، مأمور هدایت منطقه‌ی خاص جغرافیایی بوده‌اند. پیامبران تبلیغی معجزه داشته‌اند اما ائمه اطهار علیهم‌السلام دارای کرامت هستند. ائمه علیهم‌السلام علم تمام پیامبران را دارا هستند. مقام و مرتبه امامت بالاتر از نبوت عام (همه پیامبران به جز نبی اسلام صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) و پایین‌تر از نبوت خاص (پیامبر اسلام صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) است.

آثار اعتقاد به زیارت در سبک زندگی اسلامی

محقق: مرضیه باهری زراعتی

استاد راهنما: حجت الاسلام والمسلمین عبدالواحد باهری

استاد مشاور: حجت الاسلام والمسلمین مصطفی باهری

۱۳۹۵، ۱۳۹، صفحه، ۱۲۱ منبع

واژگان کلیدی: اعتقادات، مذهب، تشیع، زیارت، سبک زندگی اسلامی

موضوع زیارت یکی از اعتقادات دینی مسلمانان است که در فرهنگ شیعه جایگاه والایی دارد و مورد اتفاق شیعه و سنی می‌باشد. در اصطلاح زیارت عبارت است از: «رفتن به مشاهد متبرک و بقعه‌های معصومین علیهم‌السلام به‌عنوان تشریف باطنی برای کسب فیض از قبور منور آن ذوات مقدس». انسان‌ها گاهی بر اثر بروز فشارهای روانی ناشی از مصائب دنیا یا گناهان و معاصی، نیازمند پناه‌بردن به پناهگاهی امن می‌شوند. زائر فطرتاً این ضرورت را احساس می‌کند که چنگ‌زدن به دامن انسان‌های مطهر و معصوم و کامل و متوسل‌شدن به آنها و امیدوار گشتن به شفاعتشان از طریق زیارت امکان می‌یابد و باعث جهت‌گیری مثبت در زندگی انسان و تغییر کیفی در سبک زندگی می‌شود. سبک زندگی یکی از مباحثی است که رهبر معظم انقلاب، آن را بخش اساسی و تمدن‌ساز نوین اسلامی معرفی نموده است. مذهب تأثیر عمده‌ای در اعتقادات داشته و پیامبران با تبیین و تفسیر مفاهیم دینی، نقش مهم و اساسی را ایفا کرده‌اند. این پژوهش از نوع توصیفی و کتابخانه‌ای می‌باشد. نتایج به‌دست‌آمده از بررسی و مطالعه منابع و کتب موجود در این زمینه، نشانگر آن است که اعتقاد به زیارت یکی از باورهایی است که می‌تواند در ابعاد مختلف فردی، اجتماعی، تربیتی، معرفتی، فرهنگی و سیاسی و ... سبک زندگی اسلامی تأثیر داشته باشد و به احیاء و تقویت سبک زندگی دینی کمک کند. زیارت از آموزه‌هایی دینی است که دلایل عقلی و نقلی برای اثبات آن وجود دارد و توجه و اعتقاد به این آموزه الهی موجب

تقرب به خداوند متعال و نزول فیوضات و سلامت روان و آرامش در سبک زندگی می‌گردد؛ بنابراین آثار اعتقاد به زیارت در سبک زندگی اسلامی از مباحث کلیدی است که توجه به آن در زندگی و سبک حیات اسلامی و هدایت به سوی کمال و سعادت ارزشمند است و انسان‌ها می‌توانند در سایه چنین اعتقاداتی از سعادت و کمال و حیات طیبه مورد اشاره قرآن بهره‌مند شوند.

دلایل عقلی معاد در آیات و روایات

محقق: فریده شهریاری

استاد راهنما: حجت الاسلام والمسلمین دکتر حمید کریمی

استاد مشاور: حجت الاسلام والمسلمین دکتر رحیم لطیفی

تابستان ۱۳۹۵، ۱۲۴ صفحه، ۵۶ منبع

واژگان کلیدی: دلایل عقلی معاد، معاد، معاد در آیات، معاد در روایات.

یکی از مسائلی که همواره در ادیان مختلف مورد تأکید قرار گرفته است و در واقع به ادیان معنا می‌دهد، مسئله معاد است. اعتقاد به معاد از دیرترین عقایدی است که رد پای آن در سراسر زندگی بشر دیده می‌شود و اصولاً مکاتبی که فاقد این اصل باشند، الهی نیستند.

باتوجه به اهمیت فوق‌العاده‌ای که قرآن کریم برای معاد هم از نظر معارف دینی و هم از جنبه تأثیر تربیتی قائل است، آیات بسیاری را به بیان دلایل عقلی معاد، اختصاص داده است.

این دلایل در واقع به دو قسمت عمده تقسیم می‌شود:

الف) دلایل امکان معاد (ب) دلایل وقوع معاد.

از جمله دلایل عقلی امکان معاد عبارت‌اند از:

۱- خلقت نخستین انسان و جهان ۲- عمومیت قدرت خدا ۳- احیاء ارض ۴- تطورات جنین.

از جمله دلایل عقلی وقوع معاد عبارت‌اند از:

۱- دلیل فطرت ۲- دلیل حکمت ۳- دلیل عدالت ۴- دلیل هدف.

تمام گفتگوهای قرآن در زمینه امکان معاد در برابر کسانی است که معاد جسمانی را منکر بودند و قرآن بر این مسئله تأکید می‌کند که بازگشت روح و جسم با هم در

سرای دیگر کاملاً ممکن است. همچنین در روایات اسلامی نیز توجه ویژه‌ای به مسئله معاد شده و دلایل عقلی برای امر معاد بیان گردیده که در این رساله به برخی از آنها اشاره خواهیم کرد.

متکلمان اسلامی نیز مسئله معاد را مورد توجه قرار داده و یکی از مهم‌ترین دلایل عقلی معاد را اقتضای عدل الهی می‌دانند و معتقدند معاد امری ضروری و حقیقتی لازم و غیر منفک از خلقت است چرا که حرکت در عالم هستی، همچنین حرکت ارادی انسان در مسیر تکاملی‌اش نمی‌تواند بدون غایت باشد؛ لذا زندگی موقت انسان باید هدفی در مسیر کمال داشته باشد نه اینکه به یک‌باره متوقف شده و پوچی و نابودی منجر شود. با توجه به دلایل عقلی بسیاری که برای امر معاد در آیات و روایات بیان گردیده، می‌توان گفت توجه به همه دلایل به زندگی انسان معنا می‌بخشد و زمینه برای پرورش انسان کامل فراهم می‌شود و این همان غایت خلقت آفرینش بشر است. روشی که برای نگارش این تحقیق به کار رفته است، روش کتابخانه‌ای و تحلیلی - عقلی می‌باشد؛ زیرا موضوع تحقیق این روش را اقتضا می‌کند.

بررسی رابطه شر با عدالت خداوند از دیدگاه متکلمان

محقق: لیلا چارگامه

استاد راهنما: حجت الاسلام والمسلمین دکتر مسلم محمدی

استاد مشاور: حجت الاسلام والمسلمین دکتر مجتبی نظری

۱۳۹۴، ۱۳۰ صفحه، ۹۸ منبع

واژگان کلیدی: شر، عدالت الهی، خیرخواهی، متکلمان

دنیایی پیرامون ما همواره با کاستی‌ها و نامالیماتی مواجه بوده که نام شر به خود گرفته است. جنجالی‌ترین مسئله‌ای که از دیرباز ذهن متکلمان اسلامی و غربی (اعم از متقدم و معاصر) را به خود مشغول داشته، رابطه شر با عدالت، دادورزی و خیرخواهی خداوند است به‌گونه‌ای که کتب و مقالات متعددی در کلام قدیم و جدید بحث شر را مورد ارزیابی قرار داده‌اند.

متکلمان شر را به معانی مختلف تعبیر و سه نوع شر، شامل اخلاقی، طبیعی و متافیزیکی بیان نموده‌اند. از سوی دیگر عدالت و مخصوصاً بحث عدل الهی از مسائلی است که در بین فرق و متکلمان موجبات بحث‌های کلامی را فراهم نموده است و معمولاً سه شاخصه تکوینی، تشریحی و جزایی ذکر نموده‌اند.

عمده بحث متکلمان در وجودی و عدمی بودن شر است. متکلمان اسلامی متقدم قبل خواجه نصیر در شر را امر وجودی و پس از او امر عدمی، قیاسی، نسبی و تبعی دانسته‌اند به‌گونه‌ای که ناسازگاری شر با عدالت الهی را ناشی از نگرش جزئی به حوادث و مشاهده زیان‌های شخصی و محدوده و نادیده گرفتن مصالح کلی و منافع عمومی و از سوی دیگر نادیده گرفتن فواید شر که آیات و روایات مبین آن است می‌دانند و همین جزئی‌نگری موجب اعتقاد به دو مبدأ و ظهور شبهه ثنویت شده است.

مطابق دیدگاه متکلمان معاصر از جمله علامه طباطبایی صاحب تفسیر المیزان شر نسبی بوده و طبق مشرب قرآن نسبت خیر و شر به خلق و حق هر دو صحیح است. حضرت امام خمینی رحمته‌الله نیز حکمت‌های شر را با آموزه‌های الهی اثبات و شر را امر اضافی و نسبی می‌داند. عده‌ای نیز مجاز عقلی بودن و انتزاعی بودن شر را پذیرفته تا جایی که علامه محمدتقی جعفری شر را مفهومی ستمگرانه می‌داند. تمام این آرا و پاسخگویی به شبهات باتکیه بر آیات و روایات قابل اثبات بوده است. متکلمان غربی متقدم نیز غالباً با تأکید بر نسبی بودن شر، خیرخواه بودن خالق را پذیرفته و مسئولیت شر را برعهده مخلوقات می‌دانند و خیرخواهی الهی را مختص به آفرینش دانسته و در استمرار جهان به خیرخواهی و دادورزی الهی اعتقادی نداشتند. از متکلمان غربی نیز عده‌ای شر را با عدالت و خیرخواهی و قدرت الهی ناسازگار دانسته‌اند. اما برخی نیز جبران شرور را در آخرت می‌دانند و گاهی برای شر معنایی جز تصور و ظاهر قایل نیستند.

تأثیر اعتقاد به شفاعت در سبک زندگی اسلامی

محقق: مرضیه قوم دوست نوری

استاد راهنما: حجت الاسلام والمسلمین عبدالواحد باهری

استاد مشاور: دکتر دادخدا خدایار

بهار ۱۳۹۴، ۱۴۶ صفحه، ۱۲۲ منبع

واژگان کلیدی: (اعتقادات)، اصول دین، مذهب، تشیع، شفاعت، سبک زندگی اسلامی.

موضوع شفاعت در معارف اسلامی یکی از اعتقادات دینی مسلمانان است که در فرهنگ تشیع جایگاه والایی دارد و مورد اتفاق شیعه و سنی با اختلافات جزئی است.

واژه شفاعت در لغت از ریشه (شفع) به معنای جفت و زوج، و به معنی ضمیمه کردن چیزی به همانند او است که حقیقت آن عبارت است از این که شخص گنهکاری به خاطر پاره‌ای از جنبه‌های مثبت (مانند ایمان یا انجام بعضی از اعمال صالح) شباهتی با اولیاءالله پیدا کند و آن‌ها با عنایات و کمک‌های خود او را به سوی کمال سوق دهند و از پیشگاه خدا تقاضای عفو کنند. به عبارت دیگر شفاعت یعنی، قرار گرفتن موجودی قوی‌تر و برتر، در کنار موجود ضعیف‌تر و کمک کردن به او برای پیمودن مراتب کمال است.

مفهوم صحیح شفاعت بر اساس آموزه‌های اهل بیت علیهم‌السلام موجب جهت‌گیری مثبت در زندگی انسان و تغییر کیفی در سبک زندگی می‌شود.

سبک زندگی یکی از مباحث کلیدی است که رهبر معظم انقلاب آن را بخش اساسی و حقیقی و تمدن‌ساز نوین اسلامی می‌داند. این پژوهش از نوع توصیفی و کتابخانه‌ای می‌باشد که در طی سال‌های ۹۳ و ۹۴ انجام گرفته است. نتایج به دست آمده از بررسی و مطالعه منابع و کتب موجود در این زمینه، نشانگر آن است که اعتقاد به

شفاعت از باورهایی است که می‌تواند در سبک زندگی اسلامی تأثیر داشته باشد و به احیای و تقویت سبک زندگی دینی کمک کند، همچنین رکن اساسی هر جامعه توسط خانواده‌ها و بافرهنگ‌هایی که در آن جوامع وجود دارد؛ بروز و ظهور خود را نمایان خواهد کرد.

اعتقاد به شفاعت یکی از باورهایی است که در این عرصه عنوان رکن اساسی و محوری شمرده می‌شود و می‌تواند در سبک زندگی اسلامی بسیار حائز اهمیت، کلیدی و تأثیرگذار باشد و به زندگی انسان معنویت و ابعاد زندگی فردی و اجتماعی انسان‌ها را در برمی‌گیرد و او را به سوی کمال انسانی رهنمون سازد.

تأثیر اندیشه‌های کلامی شیعه بر جنبش‌ها و نهضت‌های سیاسی دوره قاجار

محقق: لیلا هراتی زراعتی

استاد راهنما: حجت‌الاسلام احمد رهدار

استاد مشاور: حجت‌الاسلام احمد راهداری

سال ۱۳۹۴، ۱۱۳ صفحه، ۱۲۶ منبع

واژگان کلیدی: ولایت فقیه، رهبر سیاسی، رهبر دینی، تحریم، واجب.

کلام شیعی، در طول تاریخ، نقش مهمی را در روند حوادث ایفا کرده است. به اعتقاد شیعه، رهبری دینی و سیاسی جامعه از جانب خدا تعیین شده و در دوران غیبت تحت عنوان ولی فقیه قابل توجیه است. با وجودی که رهبری سیاسی شیعیان، حتی در زمان ائمه معصوم علیهم‌السلام از آنان سلب شده است، ولی این به معنی کناره‌گیری ائمه شیعه از مسائل سیاسی، و نداشتن هرگونه نقش و تأثیری در تحولات، نیست؛ بلکه شیعه در طول دوران تمام تلاش خود را برای هدایت تحولات جامعه، به سمت صراط مستقیم خود، به کار برده است؛ ضمن اینکه کلام شیعه این ظرفیت را داشته است که در هر زمان و متناسب با مقتضیات آن، اقدام به اخذ تصمیمی درخور شرایط نماید که کمترین لطمه و صدمه بر آن وارد آید؛ در دوره‌های تقیه را در پیش گرفته و در دوره‌های دیگر کفن‌پوشان و شمشیرکشان در برابر دشمن به جهاد پرداخته است.

در دوران حکومت قاجاریه، رهبری شیعه ظرفیت و قدرت خود را به نمایش گذاشته است. در زمان حملات گسترده روسیه به سرزمین‌های اسلامی، در واگذاری امتیازات مختلف به کفار، در انقلاب مشروطه و امثالهم، به اعتراف دوست و دشمن، پیشاپیش مردم و سایر گروه‌های مبارز، این مجتهدین و عالمان دینی بودند که باتکیه بر مبانی شیعی، به مبارزه با استعمار و استبداد پرداختند. در این میان برخی

اختلاف بین مجتهدین در جریان نهضت‌ها، به وجود آمده است که هر یک از این مراجع ممکن است نظری کاملاً مخالف در قبال یک مسئله نسبت به دیگر مراجع اخذ کرده باشند؛ اما با غور و دقت در مبانی استدلالی هر یک از آنان این‌گونه نتیجه‌گیری می‌شود که این اختلافات نه به دلیل مبنا که مبنا همه آنان کلام شیعه است، بلکه اختلاف در تحلیل مسائل است که آن را می‌توان امری طبیعی در نظر گرفت.

رضایتمندی از زندگی از دیدگاه مکتب عاشورا

محقق: کبری عباسزاده مقدم

استاد راهنما: حجت الاسلام والمسلمین رضا الهی منش

استاد مشاور: حجت الاسلام والمسلمین جواد اسحاقیان درچه

سال ۱۳۹۴، ۱۳۷ صفحه، ۸۲ منبع

واژگان کلیدی: رضایتمندی، عاشورا، امام حسین علیه السلام، سبک زندگی

یکی از مفاهیم مهم در بخش زیربنایی رفتار فرد و جامعه که تعیین کننده سبک زندگی نیز می باشد، نوع نگاه و تعریف شخص به حقیقت خود و میزان رضایتمندی شخص از زندگی، محیط و شرایط زیستی اش است. با تبیین مفهوم و تعاریف متعدد مربوط به رضایتمندی و مفاهیم وابسته آن مانند شادمانی و تسلیم و آرامش، می توان جهت گیری روشنی در ارائه رضایتمندی مطلوب برای اشخاص مشخص نمود؛ در این میان آموزه های اسلامی با توجه به مبانی و اصول و فروع خود دارای نظام فکری و عقیدتی خاصی است که می تواند منبع اقتباس رضایتمندی از دید اسلام باشد.

در میان ابعاد مختلف و منابع اسلامی، سیره اهل بیت علیهم السلام و خصوصاً مکتب عاشورا با ابعاد مختلف فکری و رفتاری خود یکی از منابع مهم تبیین رضایتمندی توحیدی و اسلامی است. با بررسی گفتار و رفتار امام حسین علیه السلام و خانواده و اصحاب خاص وی در جریان حوادث و وقایع عاشورا، مجموعه ای از آموزه های مربوط به رضایتمندی استخراج می شود؛ برخی از این آموزه ها و مؤلفه های تأثیرگذار بر تعیین رضایتمندی عاشورایی عبارت اند از: بینش توحیدی و ناظر دانستن خداوند و در نظر گرفتن غایات الهی در مواجهه با مشکلات زندگی و ناهنجاری ها و ناکامی های ظهری دنیا، تسلیم گرایی و راضی به قضای الهی بودن در عین تلاش و اراده قوی انسان مؤمن، خیر دانستن نظام عالم و صبر و تحمل بر خورد ها و رفتارهای دشمنان و مخالفان و حفظ روحیه قوی در زندگی ایمانی، توجه به بعد عرفانی در مشکلات و

سختی‌ها و نیز موفقیت‌ها و خوشی‌ها اینک همگی در مسیر تربیت انسان است و ابراز رضایت قلبی و عملی در حرکت دشوار در این منظومه و زیبا دانستن این تحولات تحت عنایت و نظارت الهی.

تأثیر اعتقاد به عدل الهی در سبک زندگی اسلامی

استاد راهنما: حجت الاسلام و المسلمین عبدالواحد بامری

استاد مشاور: دکتر دادخدا خدایار

محقق: ام البنین جهانتیغ

بهار ۱۳۹۴،

کلید واژه: اعتقاد (اعتقادات)، اصول، اصول دین، مذهب، تشیع، عدل الهی، سبک زندگی اسلامی.

موضوع عدل الهی در معارف اسلامی به عنوان اصول مذهب و یکی از اعتقادات فکری شیعیان است که در فرهنگ تشیع جایگاه والایی دارد.

عدالت از حیث مفهوم شناختی به معنای تعادل و توازن و تساوی در شرایط می باشد. در واقع برابری به این معنا که افراد صرف نظر از ملیت، جنس، نژاد، مذهب، در ازای کار انجام شده از حق برابری به منظور استفاده از نعمت های مادی و معنوی در جامعه برخوردار باشند.

سبک زندگی یکی از اصلی ترین مطالباتی است که رهبر معظم انقلاب آن را بخش اساسی و حقیقی پیشرفت و تمدن ساز نوین اسلامی معرفی نموده است. نتایج به دست آمده از بررسی و مطالعه منابع و کتب موجود در این زمینه، بیانگر آن است که اعتقاد به عدل الهی یکی از باورهایی است که می تواند در سبک زندگی اسلامی تأثیر داشته باشد و به احیای سبک زندگی اسلامی کمک کند، همچنین رکن اساسی هر جامعه توسط خانواده ها و با فرهنگ‌هایی که در آن جوامع وجود دارد؛ بروز و ظهور خود را نمایان خواهد کرد.

مذهب، تأثیر عمده‌ای در اعتقاد و عدم اعتقاد به عدل الهی داشته و پیامبران با تبیین و تفسیر مفاهیم دینی نقش مهمی را در این زمینه ایفا کردند که انسان چنان چه

معرفت لازم را داشته باشد و بر اساس آن عمل کند به مقصد نهایی نایل می‌گردد. بنابراین اعتقاد به عدل الهی و درک صحیح مفهوم آن سبب نزدیک شدن انسان و جامعه به کمال غایی می‌گردد. روشن است که موضوع عدل الهی هم از جهت خداشناسی و هم از جهت انسان‌شناسی در اعتقادات و اخلاق و اعمال فردی و اجتماعی انسان مؤثر می‌باشد.

تأثیر عدل الهی در این عرصه به عنوان رکن اساسی و محوری محسوب می‌گردد. اثرگذاریت اعتقاد به عدل الهی در سبک زندگی اسلامی از مباحث کلیدی است که توجه به آن در زندگی و سبک حیات اسلامی انسان و هدایت به سوی کمال و سعادت ارزشمند است و انسانها می‌توانند در سایه سار اعتقادات و اعمال صالح به آرامش و سعادت و کمال نایل گردند و از زندگی اسلامی و حیات طیبه برخوردار شوند ..

بررسی مبانی کلامی در خصوص مبدأ و معاد در عرفان‌های نوظهور

محقق: طاهره سنجولی نژاد

استاد راهنما: حجت‌الاسلام والمسلمین رضا الهی منش

استاد مشاور: حجت‌الاسلام والمسلمین جواد اسحاقیان درچه

سال ۱۳۹۴، ۱۲۵ صفحه، ۱۱۲ منبع

واژگان کلیدی: مبانی کلامی، مبدأ، معاد، عرفان‌های نوظهور، کلام اسلامی

امروزه عرفان‌های نوظهور به حد نگران‌کننده‌ای در کشور رواج پیدا نموده و توانسته‌اند از همه اقشار جامعه مخاطبینی را به خود جلب کنند که اشو، اکنکار و کوئلیو از این دسته‌اند.

بی شک از مبانی مهم برای آزمون صحت یک اعتقاد، نوع نگاه آن به مبدأ و معاد است. اعتقاد به خدا نه تنها از روی وجدان و فطرت بلکه از طریق آثار فراوان تجربی و نیز ادله غیرقابل خدشه عقلی و نقلی امکان‌پذیر است.

عرفان‌های نوظهور در بحث اثبات مبدأ، یگانگی مبدأ، ماهیت و صفات آن دارای گفتارهای متناقض و گاه کفرآمیزی هستند که با مبانی اسلامی ناسازگار است به طوری که می‌توان اثبات مبدأ را به وسیله براهینی نظیر برهان ضرورت و وجوب، و صدیقین اثبات کرد. همچنین بر خلاف ادعای عرفان‌های نوظهور مبنی بر کثرت خدایان عالم، وحدت و یگانگی خداوند در بیان قرآن صراحتاً اثبات شده است.

عرفان‌های نوظهور برای خداوند ماهیاتی قائل‌اند اما در منابع اسلامی داشتن ماهیت برای خداوند نقص شمرده شده و حکمای اسلامی قائل به وجود محض بودن خداوند هستند. نسبت دادن صفات متناهی و محدود به خداوند که موجب نقص و ناتوانی و بی‌عدالتی در خداست از دیگر اعتقادات عرفان‌های نوظهور است در مقابل در مبانی و حیانی خداوند دارای صفات ثبوتیه و سلبيه است که این صفات نامحدود و نامتناهی هستند.

از سوی دیگر سران این عرفان‌ها با بیان نحوه خاصی از معادباوری در واقع به انکار آن دست یازیده‌اند و مهم‌ترین اعتقاد آنها در بحث معاد می‌توان تناسخ را برشمرد که تناسخ نیز با ادله متفاوت قابل نقد می‌باشد.

